

مهربانی کردن به هم، دوری از هم و از این قبیل مفاهیم در ذهن متبادر به ذهن می‌شود.

ولی به طور کلی تعاون به معنی همکاری جمعی، یاری رساندن به همدیگر، تشریک مساعی در جهت انجام اهداف مشترک است که یکی از کنش‌های متقابل پیوسته می‌باشد (Interaction Association) و منظور از آن کنش‌های متقابلی است که در جهت یگانه‌ای صورت می‌گیرد که از نظر ما، تعاون در این راستا قرار دارد.

بی‌گمان تعاون مستلزم و موضوع می‌خواهد تا بتواند در خارج تحقق یابد برای این منظور و تبیین این متعلق باید به اجتماع توجه شود و از آن بهره جست.

بنابراین، چون به اجتماع درآئیم، خواهیم دید برای قوام و بقای خود به حفظ و پایبندی اموری نیاز دارد تا با حفظ آنها، جامعه از تزلزل و فروافتادگی مضمون بماند.

این امور که رکن اصلی جمع هستند همواره خود همراه با ارزش‌هایی هستند که کسب آن ارزش‌ها در هر جامعه‌ای موجب مساهات آن جامعه است و اوج تمدن هر جامعه‌ای حفظ و نگهداری این امور و دستیابی به ارزش‌های ناشی از این امور است.

توصیه همیشگی رهبران اندیشمندان و بزرگان جوامع هم برای بقا و تکامل جامعه بشری، هم‌آهنگی و همکاری جمعی و بهره‌مندی همگان از اشتراک مساعی در کلیه امور حیاتی بوده است.

«ژول بوم» عقیده داشت:

«تغییر و تحول جامعه معلول مشیت الهی نیست بلکه معلول تغییر و تحول اخلاقی و روانی خود جامعه است» این حقیقت در قرآن مجید به شیواترین لفظی آشکار شده است:

«أَنَّ اللَّهَ لَا يَغَيِّرُ مَا يَفْعَلُ حَتَّىٰ يَغْيِرَ مَا بِهِ أَنفُسُهُمْ»

تشکل‌های تعاونی

○ محمود جوهری*

ورنه او قطره و دریا دریاست

مانند کلمات: تضاهب، تجاهل، تشاعر، تمارض، نفاخر که از آنها معانی: صاحب شدن، خود را به نادانی زدن، شاعر جلوه دادن، خود را به بیماری زدن و وانمود کردن مستفاد می‌شود که در این معنا وانمودن مظاهرانه بوده که از بحث ما خارج است.

دو - به معنی انجام عملی متقابل همچون کلماتی که از باب مصادر متعاطله استنباط می‌شود:

به عبارت دیگر همان معانی کلمات، مبارزه، مصاحبه، مقاتله، مشاجره، معاونه از مصادر: تعاون، تداخل، توارد، تعاطف و تباین نیز فهمیده می‌شود به طوری که معانی: یاری کردن به همدیگر، در همدیگر داخل شدن، به یکدیگر درآمدن،

قطره دریاست، اگر با دریاست

اشاره:

بنا بر این بناور که تشکل‌های تعاونی می‌توانند در کاهش بیکاری و کم‌رنگ ساختن انحصارطلبی و فقر جامعه ما مؤثر افتند، چند جمله‌ای بر این مقوله قلمی گردید تا شاید هر این آشفته‌بازار اقتصادی‌ره به جلین برده باشد!

تعاون چیست؟

تعاون از نظر اشتقاق، کلمه‌ای از باب تفاعل و در زبان عرب یکی از ابواب ثلاثی مزید است. مصدری که در زبان فارسی بر این وزن بکسار می‌رود، در دو معنای متفاوت آمده است:

یک - به معنی نسبت دادن صفت یا حالتی به خود که در اصل موجود نباشد

در بررسی علل توسعه اقتصادی و پیشرفت‌های صنعتی ژاپن، عوامل مختلفی را می‌توان مدنظر قرار داد که یکی از عمده‌ترین عوامل زمینه‌ساز توسعه، نوع فرهنگ و اعتقادات و ارزش‌هایی است که به انگیزه‌های رفتاری و حرکت‌های جمعی مردم این کشور شکل بخشیده است.

در واقع بهره‌وری مطلوب از نیروی انسانی، محور اصلی این پژوهش را در این تفاوت عظیم نشان می‌دهد.

خارج شده و قصد تجاوز و دست‌اندازی به حقوق ملت‌ها و جامعه دیگر را داشته‌اند به چه سرنوشت شومی گرفتار شده‌اند.

امید است مردم جامعه اسلامی ما با اتکاء به قرآن، دست در دست هم داده و با ایجاد تشکلهای تعاونی و همکاری جمعی در کلیه امور بر معضلات اقتصادی اجتماعی و فرهنگی کنونی فائق آیند زیرا نهضت تعاونی ضمن اینکه از جنبه اقتصادی کمال اهمیت را داراست از جنبه مذهبی و اخلاقی نیز فواید بیشماری دارد که از جمله آنها می‌توان از:

همکاری و همدلی و همدردی جمعی، کاهش اختلاف درآمدها و توجه به منافع اقشار جامعه را نام برد.

تعاون در جوامع

در ۲۴۰۰ سال قبل افلاطون در کتاب جمهوریت بنای جهانی را پیشنهاد کرده است که در آن مالکیت‌های خصوصی از بین رفته و همه آدمیان از مواهب طبیعت کم و بیش برخوردار می‌گردند ولی نظام تعاونی جهان مزبور را به صورت عمیق‌تر به بشر پیشنهاد می‌کند.

فرضیهٔ محال دیروز فیلسوف شهیر یونانی، حقیقت و واقعیت مسرت‌بخش زندگی امروز شده است.^۲

آنچه از نوشته‌ها برمی‌آید اینکه در زمانهای قدیم که گذشتگان ما به معنا و مفهوم امروزی تعاون پی‌بندیده بودند، اکثر مردم در روستاها زندگی می‌کردند و وضعیت آن زمان محدود به افرادی می‌شد که به طور خانوادگی، فامیلی، قومی و قبیله‌ای می‌زیستند و چون هر تولیدکننده‌ای برای مصرف خود و خانواده‌اش کار می‌کرد و حاصل کار و تولید عاید خودش می‌شد، از تلاش مداوم و بهره‌وری آن لذت می‌برد و احساس غرور و جدیت می‌کرد.

در چنین شرایطی نیازمندیهای ضروری

هیچ قومی بی‌جهت مغلوب یا غالب نشد تا در او ضعفی نهان یا قدرتی پیداستی در مکتب انسان‌ساز اسلام و قرآن می‌بینیم که در چهارده قرن قبل بشریت را به تعاون و اشتراک مساعی دعوت کرده است تا جوهره اصلی آدمی رشدیافته و روحیهٔ انسانیت در او تجلی یابد.

«تعاونوا علی البر و التقوی و لاتعاونوا علی الاثم و العُدوان و اتقوالله ان الله شدید العقاب»^۱

این دستور اساس سنت و رویه اسلامی است، تعاون براساس این آیه باید بر پاکی و پرهیزکاری محمل‌گزیند. یعنی دو امری که شیوع آن در هر جامعه‌ای آن جامعه را به رستگاری و کمال رهنمون خواهد شد. محال است جامعه‌ای با رعایت این اصل از کمال خوشبختی به اضمحلال و بدبختی گرایش یابد.

در چنین شیوه‌ای است که آدمی احساس می‌کند که آن امانت مودعه انسانی را به منصفه عمل درآورده است و برعکس اگر تعاون بر گنجهکاری و کینه‌توزی، برادرکشی و انحصارطلبی رفت، بی‌شک در آن جامعه روح رفاه و رستگاری رخت بر خواهد بست و مردم آن جامعه مانند گرگهای هابس‌اند!

خداوند نهی از یاری برگناه و دشمنی را به جمله «واتقوا الله ان الله شدید العقاب» تأکید می‌کند و در حقیقت این جمله تأکید بر تأکید است.

به همین جهت چنین تعاونی منهی و اجتناب از آن واجب شده است.

کلمه عدوان به زبان عرب واجد دو معنا است. یکی به معنی از حد گذشتن و دیگری در معنی ظلم و ستم است. وقتی پروردگار عَزَّوَجَلَّ نهی از افراط و از حد گذشتن می‌فرماید باید دید چه راه صوابی با این نهی در سر راه آدمی قرار می‌دهد. برای تعمق در این حکمت می‌توان از تاریخ و سرنوشت گذشتگان به خوبی آموخت و دید جوامعی که از حدود خود

تعاونی را چنین تعریف می‌کند: «هر شرکتی که به منظور انجام فعالیت صنعتی، داد و ستد و یا تجارت (کلی یا جزئی) تشکیل گردد در صورتی که خیرخواه و غیرانتفاعی باشد یا فعالیت آن به نحوی باشد که برای اجتماع مفید تشخیص داده بشود می‌تواند طبق این قانون به عنوان یک شرکت تعاونی به ثبت برسد. اصطلاح تعاونی شامل شرکتی که هدف آن کسب سود و درآمد بیشتری برای پرداخت سهام یا سرمایه باشد نمی‌گردد.» چنین تعریفی بر این معنا تأکید دارد که هدف تعاونی نباید کسب سود و درآمد بیشتر برای پرداخت سود سهام یا سرمایه شرکت باشد که این خود نشانگر آن است که شرکت تعاونی می‌تواند سود داشته باشد ولی در حد اعتدال.^۵

۲- آمریکا

کنگره آمریکا در سال ۱۹۳۲ قانون کاپر وولستد "Copper-voldstead" را مورد تصویب قرار داد. این قانون را غالباً "منشور کبیر" تعاونی‌های کشاورزی می‌نامند که شرکت‌های تعاونی کشاورزان را برای مقاصد بازاریابی اعم از آنکه شرکت‌های سهامی یا غیر آن را داشته باشد قانونی می‌شمارد. البته با شروطی که در این قانون احصاء شده است.

در واقع تشکیل تعاونیها در آمریکا به قبل از تصویب قانون مزبور برمی‌گردد. زیرا در سال ۱۹۲۱ در ایالات متحده آمریکا بین کشاورزان یک شرکت تعاونی ایجاد شد که نفت را به قیمت کلی خریداری کرده و به بهای تمام شده بین اعضاء تقسیم می‌کرد.

در سال ۱۹۲۶ شرکت تعاونی نفت در آنجا تشکیل شد و وظیفه آن انتقال نفت و فرآورده‌های نفتی به وسیله خطوط لوله به نقاط مختلف برای تقطیر بوده است. بدین ترتیب تعداد یازده پالایشگاه در سال ۱۹۴۵ به وسیله نه سازمان معتبر تعاونی

کارل هینریش مارکس رجل سیاسی، فلسفی و اقتصادی آلمان که در سال ۱۸۸۳ در لندن درگذشت معتقد بود:

«سرمایه‌داری با تمرکز ثروت در دست عده معدودی نمی‌تواند در مقابل فشار و اتحاد طبقه مولد طاقت بیاورد و اجتماع پرولتاریایی بوجود خواهد آمد که براساس تولید دسته‌جمعی و مبادله و تعویض آن قرار خواهد گرفت.»^۲

بزرگترین مسأله‌ای که بشر امروز با آن مواجه است کمبود مواد غذایی و قحطی آن است که البته ریشه در گذشته‌های تاریخ دارد زیرا به روایت آمارها، جهان امروز با بحران غذایی مواجه است و حدود یک میلیارد نفر از جمعیت جهان از فقر و گرسنگی رنج می‌برد، بر همین معیار، کشورهای بی‌سود در تهیه مواد غذایی پیشقدم می‌باشند به خوبی دریافته‌اند که برای ماندگاری و حفظ اقتدار و افتخار خود در عرصه جهانی باید از طریق ارتباطات، تعاون و تفاهم به تلاش‌های تولیدی ادامه دهند، و باز هم تولید کنند. بنابراین به وضوح دیده می‌شود که اقتصاد تعاونی، امروز مانند دیگر شیوه‌های اقتصادی به نظام اقتصادی اجتماعی موجود راه یافته و نه تنها مورد قبول ممالک رو به رشد می‌باشد بلکه در بسین سیستم‌های سرمایه‌داری و سوسیالیستی نیز از مدت‌ها قبل مقامی ممتاز کسب کرده است. به عبارت دیگر در عصر حاضر تقریباً تمام ممالک جهان از نظام تعاونی که ترکیبی از نظام سرمایه‌داری و سوسیالیستی است به عنوان شیوه‌ای کارساز برای تأمین رفاه، اجتماعی اقتصادی جوامع خود پیروی می‌کنند که به نمونه‌ای از این کشورها به اختصار اشاره می‌شود.

۱- انگلستان

انگلستان اولین کشوری که قوانین تعاونیها را از تصویب گذرانده است

از طریق مبادلات تأمین می‌گردید زیرا همکاری و همیاری صمیمانه و صادقانه بین افراد و قوم و خویش و قبیله از تکالیف اجتماعی شمرده می‌شد و رایج‌ترین این معاصدتها به امور کشاورزی، دامداری، مراسم جشن و سرور و رخدادهای ناگوار تعلق داشت که هنوز هم آثار آن در بعضی از قصبات و روستاها جلوه گر است.

اما با پیشرفت جوامع و آغاز صنایع مدرن و تغییر سیستم‌های کاربردی، اوضاع به کلی دگرگون شد. تکثر مشاغل صنعتی سبب شد که افراد به تنهایی نتوانند تمام کارها را انجام دهند چرا که نه زمان کافی داشتند و نه تخصص لازم را. از طرفی تهیه صنایع مدرن به علت گرانی از عهده وی خارج بود و احساس کرد، میدان فعالیتها و درآمدها آرام‌آرام در انحصار فرد یا افرادی خاص به عنوان مالکان و سرمایه‌داران بزرگ قرار می‌گیرد.

برای شکستن این انحصار و چیرگی بر حوزه‌های گوناگون شغلی و توجه به تولید و پیچیدگی‌های آن دریافت که با ایجاد شکل‌های مردمی و یک کاسه کردن توش و توان، می‌تواند به بهترین نحو، نقش مؤثری در اجرای اهداف جمعی ایفا نماید و در اینجا تعاون برای او معنا و مفهوم تازه‌ای یافت.

از بررسی سیر تکوینی نهضت جهانی تعاون و مطالعه تاریخچه این نهضت اقتصادی اجتماعی چنین بر می‌آید که در توسعه و اشاعه نظام تعاونی در کشورهای مختلف، عوامل گوناگونی مؤثر بوده‌اند، اما قطع نظر از نقش پراهمیتی که دانشمندان و پیشگامان نهضت تعاونی در پیریزی و بنیاد فکری و تعمیم اندیشه تعاونی در سراسر جهان داشته‌اند، باید توجه داشت که بخشی از موفقیت و توسعه نظام تعاونی، مرهون نتایج درخشان کار و فعالیت بسیاری از مؤسسات و سازمانهای تعاونی در پاره‌ای از کشورها است.^۲

شرح زیر ارائه دادند:

«شرکت‌های تعاونی شرکت‌هایی هستند که با تعداد اعضای نامحدود تشکیل می‌گردند و هدف آنها پیشرفت در کار و کسب و تحصیل معیشت یا بهبود وضع اقتصادی اعضاء بر مبنای اصول تعاونی می‌باشد» نکته قابل تأمل در این تعریف عدم محدودیت اعضاء شرکت است که می‌تواند تا حدودی گویای «اصل درهای باز» در تعاونی باشد.

۴- فرانسه

صاحب‌نظرانی چون فیلیپ بوشه، شارل فوریه، لوئی بلان و... در این کشور نظراتی در زمینه تعاونی‌های تولید کارگری ارائه نمودند و اقداماتی نیز در این باره به عمل آوردند و از طریق "شارل ژید" و پیروان او، مکتب نسیم "Nime" را در فرانسه پدید آورده و دیدگاههایی در باب تعاونی مصرف ارائه دادند.

قانون تعاون فرانسه با الهام گرفتن از نظرات صاحب‌نظران مذکور و تجارب انگلستان و آلمان شرکت تعاونی را به شرح زیر تعریف کرده است:

«شرکت‌های تعاونی شرکت‌هایی هستند که با اشتراک مساعی اعضای خود برای جلب منفعت عمومی از طریق تقلیل قیمت تمام شده کالا یا تقلیل قیمت فروش به برخی از آنها یا بعضی خدمات بوجود آمده‌اند، بدین جهت شرکت‌های تعاونی وظیفه اشخاص واسطه و ثالث را که باعث افزایش قیمت کالا یا خدمات می‌شوند خود راساً به عهده می‌گیرند.»

البسته مواد قانونی تعاونی فرانسه ویژگیهای تعاونی را تعیین کرده است ولی سعی داشته که مسائل اساسی و کلی در شرکت‌های تعاونی منعکس گردد.

۵- سوئیس

در ماده ۸۲۸ قانون عقود و الزامات کشور سوئیس شرکت تعاونی به صورت

شرکت دارای آرا مساوی باشد»^۶

۳- آلمان

همزمان با رواج شرکت‌های تعاونی مصرف در انگلستان "رایفایزن" آلمانی که افکار او بیشتر حول دو محور (یکی روح مذهبی مسیحیت، دیگری عشق به روستا و روستائیان) تمرکز یافته بود و نیز "هرمان شولته" از مبتکران مشهور مکتب خاص شرکت تعاونی در آلمان از تعاونی‌های اعتبار صحبت به میان آوردند و اقداماتی عملی در این زمینه معمول داشتند. و بدین ترتیب قانون تعاون آلمان تحت تأثیر نظرات این دو و آنچه به عنوان نهضت تعاون مصرف در انگلستان مطرح بود از شرکت تعاونی تعریفی به

بوجود آمده بود. سازمانهای مربوطه تعداد پانصد حلقه چاه نفت حفر و در حدود ۱۷۰۰ کیلومتر خط آهن احداث کرده بودند. همچنین آنها ۲۴۰۰ کیلومتر خطوط لوله تأسیس نمودند. این سازمانها ۲/۹٪ بنزین مصرفی آمریکا را تولید کرده و ۲۰٪ از احتیاجات نفتی سالیانه کشاورزان را تأمین می‌کردند.

از مراتب بالا چنین برمی‌آید که تعریف مشخص و معینی از تعاونی در آمریکا به عمل نیامده است ولی نظریه فوق، تعاونی را در آمریکا چنین تعریف می‌کند.

«شرکت تعاونی عبارت است از شرکتی که از اصول حاکم بر شرکت‌های تجاری تبعیت نموده و فقط در اداره و کنترل

کرد:

«شرکت تعاونی عبارت از نهضتی است که اعضای آن برای پیشبرد اهداف گروه خود، به خود اتکاء دارند و منتظر دریافت کمک از دولت و مؤسسات غیردولتی نیستند.»

نخستین تعاونی مصرف ژاپن به نام کوبه Kobe در سال ۱۹۲۱ تأسیس شده است و اکنون تعاونی مصرف ژاپن پویاترین نهضت تعاونی در کشورهای صنعتی جهان امروز است و تعاونی «کاناگاوا» یکی از بزرگترین تعاونی‌های مصرف ژاپن محسوب می‌شود.

در ژاپن زنان نیز به نیروی کار تمام وقت می‌پیوندند و هر روز به تعداد این قبیل تشکله‌ها افزوده می‌شود. به همین لحاظ است که ژاپن به عنوان یک کشور توسعه‌یافته و باتوان تکنولوژیکی بالا در جهان شناخته شده است و موقعیت اقتصادی و اجتماعی آن در آسیا و در سازمانهای بین‌المللی محور اصولی بحث را تشکیل می‌دهد.^۹

فصل مشترکی که در تعاونی کشورهای مختلف جهان به چشم می‌خورد. عمومیت داشتن نیروی مردمی و لحاظ نمودن تلاش مشترک برای منافع و پیشبرد اهداف مشترک می‌باشد.

زیرا آنچه در روند توسعه سیاسی، اقتصادی و اجتماعی از اهمیت بسزایی برخوردار است حذف انحصارات است، تمرکز اندوخته‌ها و ثروت‌ها در دست فرد یا افراد خاص و قرار داشتن شریان اصلی واردات و صادرات در ید قدرت این افراد، عدالت اجتماعی را دچار تزلزل می‌کند و استوانه قدرت را از نظم خارج می‌سازد.

انحصارات همواره تحت قدرت‌های نهان یا آشکار بوجود می‌آید. قدرت‌هایی که تأثیرشان در سیستم اقتصادی خیلی جدی و زیاد است و راه خروج از معضل اقتصادی کشور، شکست انحصارات و

ایالات متحده است. مجمع الجزایر ژاپن حدود ۳ درصد از سطح کره زمین را به خود اختصاص داده است. ۲/۳ درصد جمعیت جهانی در آن زندگی می‌کنند در حالیکه بیش از ۱۴ درصد از تولید ناخالص ملی جهان را دارا می‌باشد.

در بررسی علل توسعه اقتصادی و پیشرفت‌های صنعتی ژاپن، عوامل مختلفی را می‌توان مدنظر قرار داد که یکی از عمده‌ترین عوامل زمینه‌ساز توسعه، نوع فرهنگ و اعتقادات و ارزش‌هایی است که به انگیزه‌های رفتاری و حرکت‌های جمعی مردم این کشور شکل بخشیده است.

در واقع بهره‌وری مطلوب از نیروی انسانی، محور اصلی این پژوهش را در این تفاوت عظیم نشان می‌دهد.

ایفای نقش کامل دولت در تشویق، راهنمایی و کنترل نظام اقتصادی اجتماعی که بیشتر توسط بخش خصوصی به ویژه شرکت‌های بزرگ اداره می‌شود، داشتن جامعه متشکل و گروه‌گرا که اهداف ملی بالاترین ارزش گروهی و جمعی آنها را تشکیل می‌دهد و وجدان کار، به عنوان یک ارزش عالی پذیرفته شده توسط عموم مردم است.

کار که از عوامل پیشرفت اقتصادی ژاپن محسوب می‌شود. در مذهب پروتستان، جایگاهی ویژه دارد. در بررسی گرایش شدید به کار در این مذهب و علل روانی آن چنین بیان شده است: «کار و تنها کار است که تردید مذهبی را زایل می‌کند و یقین به رحمت را در مؤمن بوجود می‌آورد. هرگاه کار به شیوه منظم و معقول پیش برده شود، هم رضای خداوند است و هم رفاه همگانی را می‌افزاید و هر مؤمن مسیحی باید با کار کردن توأم با صحت و منانت و فایده در تنظیم امر و نشان خداوند بکوشد»^۸

با لحاظ نمودن چنین رهنمودی تعاونی را در ژاپن به شرح زیر می‌توان تعریف

زیر تعریف شده است: «شرکت تعاونی شرکتی است که به وسیله تعداد متغیری از افراد یا شرکتهای تجاری براساس گروههای صنفی و به منظور جلب یا تضمین منافع اقتصادی معین جهت اعضاء از طریق فعالیت مشترک آنان تشکیل می‌شود.»

به نظر می‌رسد این چنین بینشی استفاده از عنوان تعاونی را در فعالیت‌های اقتصادی برای بخش سرمایه‌داری و خصوصی هموار نموده است.

۶- اندونزی

تعاونی‌ها در اندونزی موردتوجه خاصی قرار گرفته‌اند. به طوری که در قانون اساسی مبنای اقتصاد آن کشور بر تعاونیها گذارده شده است. تعریف شرکت تعاونی در اندونزی بر عدم تکاثر ثروت و لزوم همکاری و معاضدت اعضاء تأکید دارد و مردم یا سازمانهای قانونی را مجاز به عضویت در تعاونی می‌داند و تعریف کلی آن چنین است!

«شرکت تعاونی سازمانی است که اعضای آنرا مردم و سازمانهای قانونی تشکیل می‌دهند که هدفشان تمرکز ثروت نبوده و مبتنی بر اصول همکاری و مدرسانی می‌باشد»

۷- اردن

تعریف شرکت تعاونی در قانون تعاون این کشور عام بوده و ویژگیها و قواعد اساسی آنرا به سایر مواد قانونی محول کرده است و تعریف آن عبارت است از: «شرکت تعاونی یعنی هرگونه شرکتی که برحسب این قانون تشکیل شده و هدف آن خدمت به اعضاء از لحاظ اجتماعی و اقتصادی از طریق تشریک مساعی و اجرای اصول تعاون باشد»^۷

۸- ژاپن

خاک ژاپن $\frac{1}{4}$ وسعت ایران و $\frac{1}{15}$

توسعه و تقویت تعاونی‌ها و فراهم آوردن زمینه مشارکت عموم مردم در عرصه اقتصاد می‌باشد.

اگر نظام اقتصادی نابسامان باشد، به همان اندازه فقر در بین گروه‌های مختلف وجود خواهد داشت و هر قدر سیستم اقتصادی سامان‌یافته و برنامه‌ریزی شده باشد و از امکانات بهینه‌تر استفاده شود و نظام اقتصادی راه کارهای مناسب‌تری داشته باشد فقر در آن کاهش می‌یابد.

زیرا در انحصارطلبی است که هر کس از زاویه تنگ خودش به دنیا و منفعت آن نگاه می‌کند و چندان کاری به منافع افشار دیگر و تشکلهای تعاونی ندارد.

فصل ۳- تعاونی در ایران

در قانون تجارت مصوب ۱۳۰۳ و ۱۳۰۴ شمسی دو نوع شرکت تعاونی پیش‌بینی شده است. شرکت تعاونی تولید و شرکت تعاونی مصرف که شرح آن در ماده (ماده ۱۰۷ تا ۱۱۲ این قانون) آمده است با این وصف تعاونی مزبور هیچگونه فعالیتی به صورت رسمی و قانونی نداشته است.

در قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳ شمسی (ماده ۱۹۰ تا ۱۹۴ آن) از تشکیل تعاونی تولید و تعاونی مصرف سخن به میان آمده است که تفاوت عمده‌ای با قانون تعاونی گذشته نداشته است.

در لایحه قانونی شرکتهای تعاونی مصوب سال ۱۳۳۲ (در چهارده ماده) شرکت تعاونی چنین تعریف شده است:

«شرکتهای تعاونی شرکتهایی هستند که بین اشخاص برای مدت غیرمحدود تشکیل می‌شوند و تعداد شرکاء و سرمایه آنها متغیر و نامحدود است.»

این شرکت هم در واقع کاربرد چندانی نداشته است.

در تاریخ ۱۳۳۴/۳/۲۱ قانون تشکیل تعاونی مصرف کادر نیروی انتظامی به تصویب رسید که هدف آن تأمین وسایل

زندگی افسران، درجه‌داران و همردیفان در جهت تقلیل هزینه معیشتی و رفاه حال آنان بوده است.

قانون تشکیل وزارت تعاون و امور روستا به جای وزارت اصلاحات ارضی و تعاون روستایی در تاریخ ۱۳۴۹/۱۲/۲۳ شمسی (در دو ماده) به منظور ذیل تصویب شد.

«برای توسعه امور تعاونی‌کشور و بسط مفاهیم آن و آشنایی مردم به اصول و قواعد و تعلیمات تعاونی و فراهم نمودن تدریجی موجبات همکاری افراد و تجمع و تمرکز سرمایه‌های کوچک و توسعه منافع اعتباری و بسط سازمانهای تعاونی کشور وزارت تعاون و امور روستاها تشکیل می‌شود.»

در قانون شرکتهای تعاونی مصوب مورخ ۱۳۵۰/۴/۱۶ شمسی و اصلاحیه‌های سالهای ۱۳۵۰ - ۱۳۵۲ - ۱۳۵۴ (در ۲۵ فصل و ۱۴۹ ماده) شرکت تعاونی به شرح زیر تعریف شده است:

«شرکت تعاونی شرکتی است که از اشخاص حقیقی یا حقوقی که به منظور رفع نیازمندیهای شرکت و بهبود وضع اقتصادی و اجتماعی اعضاء از طریق خودیاری و کمک متقابل و همکاری آنان موافق اصولی که در این قانون مطرح است تشکیل می‌گردد و تعداد اعضاء آن حداقل هفت نفر می‌باشد»^{۱۰}

تعاونی در جمهوری اسلامی ایران

با پیروزی انقلاب اسلامی، نهضت تعاونی مفهوم تازه‌ای یافت و در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در جایگاه ممتازی قرار گرفت. در اصول سوم، چهارم و پنجم این قانون (مصوب مورخ ۱۳۵۸/۸/۲۴ شمسی) توسعه و تحکیم برادری و تعاون عمومی بین همه مردم، تأمین نیازمندیهای اساسی: مسکن، خوراک، پوشاک، بهداشت، درمان، آموزش و پرورش و امکانات کار برای

همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل و قرار دادن وسایل کار در اختیار همه کسانی که قادر به کارند ولی وسایل کار ندارند، در شکل تعاونی تأکید شده است و نظام اقتصادی را بر سه پایه (دولتی، تعاونی و خصوصی) استوار می‌داند و براساس اصل ۱۴۱ همان قانون، به جهت اهمیت نهضت تعاونی ممنوعیتی نیز برای عضویت بعضی از شخصیت‌های مملکتی منظور شده است تا این نهضت بتواند در مسیر واقعی خود رشد و توسعه یابد.

براین اساس، قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران در مورخ ۱۳۷۰/۶/۱۳ مورد تصویب مجلس شورای اسلامی و در تاریخ ۱۳۷۰/۶/۲۴ شمسی مورد تأیید شورای نگهبان قرار گرفته است. به موجب ماده ۶۵ این قانون وزارت تعاون به منظور اعمال نظارت دولت در اجرای قوانین و مقررات مربوط به بخش تعاونی و حمایت و پشتیبانی از این بخش تشکیل گردیده است و برابر تبصره یک ماده مزبور، سازمانهای تعاون روستایی، مرکز تعاون کشور مرکز تعاونیهای معدنی، مرکز گسترش خدمات تولیدی و عمرانی و سایر دفاتر، سازمانها و اداراتی که در رابطه با بخش تعاون در وزارتخانه‌ها و سازمانهای مختلف فعالیت می‌نمایند منحل شده و کلیه وظایف، اختیارات، اموال، دارایی‌ها، اعتبارات، بودجه، پرسنل و سایر امکاناتی که در اختیار دارند به وزارت تعاون منتقل می‌شود و این وزارتخانه با استفاده از بودجه و امکانات موجود آنها تشکیل می‌گردد.

در این تغییرات و جابجایی، تعیین تشکیلات و پست‌های وزارت تعاون به وزیر تعاون و سازمان امور اداری و استخدامی وقت محول گردید، تا ظرف شش ماه در این باره اقدام نمایند.

با توجه به گستردگی مراجعی که باید براساس تبصره یک قانون مذکور در

اختیار وزارت تعاون قرار گیرند و حجم کاری هریک از آنها و همچنین استقبال شایان مردم برای تشکیل تعاونی در سراسر کشور، زمان مقرر برای تعیین تشکیلات و ساماندهی وزارت تعاون متناسب نبوده است. به همین جهت احساس می‌شود در تهیه و تدوین قوانین و مقررات و آئین‌نامه‌ها شتابزدگی وجود داشته است. زیرا با مذاقه در آنها نواقص و نارسایی‌هایی دیده می‌شود که حرکت وزارت تعاون را در اجرای وظایف و اهدافش کند و بعضاً ناممکن ساخته است.

گرچه موارد آن بر اولیای محترم امور وزارتخانه واضح و مبرهن است ولی از باب یادآوری به نمونه‌ای از این نواقص و نارسائیه‌ها اشاره می‌شود.

۱. عدم تناسب نیروی انسانی کارآمد برای اجرای صحیح مندرجات ماده ۶۶ قانون و مقررات بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران.

۲. مشخص نبودن تخلفات هیأت مدیره، مدیرعامل، بازرسان، حسابرسان و اعضاء تعاونی و اتحادیه و رسیدگی به این امور در راستای بند ۱۷ ماده ۶۶ همان قانون و ایجاد هماهنگی با محاکم قضائی.

۳. عدم توانمندی در اجرای مفاد مواد ۵۴ - ۵۵ و ۵۶ قانون مزبور در انحلال و تصفیه تعاونیهای غیرفعال (راکد) که سالیان متمادی در لیست تعاونیها باقی مانده‌اند.

۴. لزوم حمایت دولت در راستای ماده ۲۴ همان قانون در توسعه کمی و کیفی تعاونیها.

۵. لزوم ادغام کامل کلیه دستگاههای موازی با بخش تعاون در وزارت تعاون.

۶. لزوم اولویت دادن به امور آموزش، ترویج و تحقیقات (موضوع بند ۱۰ ماده ۶۶ قانون اشاره شده).

۷. لزوم توجه بیشتر به کیفیت کاری تعاونی و پرهیز از توجه بیش از حد به متغیرهای کمی.

۸. لزوم مطالعه کارشناسانه و دقیق در بررسی توانمندیها و نیازمندیهای مناطق مختلف برای تشکیل تعاونیها و تقویت اهرم‌های نظارتی.

۹. عدم کفایت اعتبارات تخصصی وزارتخانه با حجم کاری و وظایفی که به عهده دارد در اجرای ماده ۲۴ قانون مربوط.

۱۰. اجرای بی‌چون و چرای اصل ۱۴۱ قانون اساسی و لزوم تقویت هرچه بیشتر امور نظارتی و کنترلی جای ندرید نیست که در بدو شروع کار وزارت تعاون اقداماتی از ناحیه جناب آقای شافعی وزیر محترم وقت صورت پذیرفته که در خور تقدیر و تشکر است.

اما با انتصاب جناب آقای مرتضی حاجی به عنوان مسؤول این وزارتخانه تلاش‌های تازه‌ای به عمل آمده است. در حدى که اثرات آن توانست زمزمه انحلال وزارت تعاون را زایل نماید و اهمیت آن را بر هیأت دولت و قانون اساسی آشکارتر سازد. از جالب‌ترین و پربرترین اثرات این تلاش‌ها طرح‌های در دست اجرا و پیشنهادی می‌باشد که به نمونه‌ای از آنها در زیر اشاره می‌شود:

۱. تهیه و تنظیم طرح‌های اساسی به منظور تسریع در اجرای اصول ۴۳ و ۴۴ قانون اساسی.

۲. طرح توسعه تعاونی‌های در حال بهره‌برداری با هدف افزایش اشتغال و ارتقاء سطح کیفی تعاونیها.

۳. استقرار نظام برنامه‌ریزی و بودجه در تعاونیها.

۴. تدوین نظام نظارت و ارزیابی تعاونیهای فعال.

۵. طرح تقویت اتاق‌های تعاون و تفویض بعضی از اختیارات اجرایی وزارت تعاون به این اتاقها که توانایی پذیرش اینگونه مسؤولیت‌ها را دارا می‌باشند.

۶. طرح ایجاد مرکز داوری در اتاق تعاون به منظور رسیدگی به اختلافات بین

تعاونیها و اتحادیه‌ها.

۷. طرح ایجاد شهرک تعاونی.

۸. طرح تأسیس بانک تعاون در راستای ماده ۹۸ قانون برنامه سوم با توجه به ذیل اصل ۴۴ قانون اساسی.

۹. اقدامات اجرایی درخصوص تشکیل تعاونیها و اتحادیه‌های استانی و سراسری.

امید است وزارت تعاون بتواند با بهره‌گیری از عزم همگانی و برنامه‌ریزی صحیح و یاری جستن از نظرات مشاورین، معاونین و مدیران شایسته، دلسوز و مجرب در اجرای طرح‌ها و برنامه‌های پیش‌بینی شده و تحقق اهداف وزارت تعاون و اجرای برنامه‌های پنجساله سوم دولت به توفیقات چشمگیری دست یابد و در ایجاد اشتغال و جذب نیروی بیکار

خاصه جوانان تحصیل کرده در قالب تشکلهای تعاونی گامهای مؤثری بردارد

انشاء...

بخش ۲- تعاونی در آمار

براساس آمارهای ارائه شده در حال حاضر بیش از ۵۷ هزار واحد شرکت تعاونی و اتحادیه در سراسر کشور تشکیل گردیده است و کل اشتغال ایجاد شده از این طریق ۱/۵۴۰/۵۶۷ نفر می‌باشد که با توجه به جمعیت کشور (حدود ۶۵ میلیون نفر) تا رسیدن به حد مطلوب فاصله زیادی وجود دارد.

با توجه به فضای بسیار مناسبی که در قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی برای بخش تعاونی ایجاد شده است وزارت تعاون می‌تواند با هدف اشتغالزایی و کاهش تصدی‌گری دولت نهایت استفاده را نماید.^{۱۱}

با یک نگاه منصفانه، عدم تناسب شرکتهای و اتحادیه‌های تعاونی موجود، با جمعیت کشور را می‌توان در علل و عوامل گوناگون یافت از جمله:

نویا بودن وزارت تعاون در وهله نخست و سپس عدم امکانات لازم

می‌شود و اصلح است که در اولین قدم، سهام شرکتهای بخش دولتی که ادامه آنها در این بخش غیرضروری تشخیص داده شده است در اجرای ماده ۹ قانون برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی به بخش‌های تعاونی واگذار گردد.

همچنین در اجرای ماده ۲ همان قانون و در جهت فراهم نمودن زمینه مشارکت مؤثر مردم در بخش خصوصی و بخش تعاونی در راستای برنامه اصلاحات ساختاری لازم، شایسته است استفاده از بخش تعاونی در اولویت قرار گیرد.

زیرا ایجاد اشتغال از طریق تشکلهای تعاونی مناسب‌ترین و کم‌هزینه‌ترین طریق فقرزدائی و شکست انحصارات و تبعیض می‌باشد و نهضت تعاونی با تجمعی از نیروهای مخلص، مشتاق و پویا به مثابه امواجی خواهند بود که جوشان و خروشان پهنه رقابت‌های اقتصادی و موانع آن را درنوردیده و به ساحل سرفرازی و شکوفایی دست می‌یابد.

زیرا:

قطره دریاست اگر با دریاست
ورنه او قطره و دریا دریاست

مأخذ:

- ۱- آبه ۳۰ سوره مبارکه مائده.
  - ۲- ارزش‌های نظام تعاونی، اثر برنارد لاورن، ترجمه فتح‌اله بهاری (صفحه ۵۵).
  - ۳- نهضت‌های تعاونی در سوئد.
  - ۴- جهان سوم در بن‌بست، اثر پل بروک، ترجمه امیرحسین جهانیکلو.
  - ۵- ۶-۹ مدیریت شرکتهای تعاونی، اثر م - ج.
  - ۶- اشتغال در جهان سوم مقاله‌های منتخب ویراستاران، ترجمه احمد خزائی.
  - ۷- ۹. توسعه اقتصادی ژاپن، اثر دکتر توسلی (صفحه ۵۸).
  - ۸- قوانین و مقررات تعاونی (جلد ۱).
  - ۹- آمار و اطلاعات وزارت تعاون.
- * بازرسی قضایی سازمان بازرسی کل کشور

خستگی‌ناپذیری در پیش دارند. رقابتی که رکن اصلی هر شرکت تعاونی را در شکوفایی آن در پی خواهد داشت. در چنین شرایطی برای آمادگی وزارت تعاون کشور اسلامی ما در برابری با نهضت‌های تعاونی کشورهای دیگر، ضرورت وفاق همگانی به ویژه برنامه‌ریزان اقتصادی اجتماعی و فرهنگی و سیاسی بیش از هر زمان دیگر احساس

(اعتبارات ناکافی، و نبود نیروی کارآمد)، نارسائی‌های قانون و مقررات بخش تعاونی اقتصاد، عدم آشنایی مردم با فرهنگ تعاونی و رسالت آن و...

با توجه به آنچه که درباره نهضت‌های تعاونی چند کشور در این بحث اشاره شده است چنین استنباط می‌شود که آن کشورها برای رسیدن از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب و مطلوبتر، رقابت